До разової спеціалізованої вченої ради PhD 17144 Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України
01024 м. Київ, вул. Пилипа Орлика, 3

ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

Петечел Надії Михайлівни,
кандидата юридичних наук, доцента,
доцента кафедри судочинства
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
на дисертацію Бакуна Сергія Станіславовича
на тему «Договір добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби у цивільному праві України», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність теми дисертаційного дослідження «Договір добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби у цивільному праві України» не викликає сумнівів та зумовлена низкою об'єктивних факторів правового та практичного характеру. В умовах підвищених ризиків для життя і здоров'я людини, таких як пандемія COVID-19 та війна, значного фінансового навантаження, пов'язаного з лікуванням та відновленням працездатності, виникає об'єктивна потреба в ефективних механізмах захисту. Добровільне страхування здоров'я на випадок хвороби стає важливим інструментом захисту майнових інтересів особи, проте відсутність чіткого правового регулювання знижує його ефективність.

Правове регулювання відповідних страхових відносин характеризується наявністю низки теоретичних і практичних питань, які потребують належного ґрунтовного дослідження. Досі дискусійними є питання про правову природу договору добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби, його місце в системі цивільно-правових договорів, співвідношення з іншими видами особистого страхування, визначення об'єкта страхування та майнового інтересу, який захищається таким договором. Також важливо чітко розмежовувати страхування здоров'я на випадок хвороби від суміжних договірних конструкцій, таких як медичне страхування та страхування медичних витрат, адже невизначеність їхніх правових характеристик може зумовлювати труднощі під час укладення та виконання таких договорів.

Актуальність дослідження зумовлена також необхідністю подальшого вдосконалення цивільно-правового регулювання страхових відносин з урахуванням сучасних тенденцій розвитку страхового законодавства України, а також позитивного зарубіжного досвіду. У цьому контексті наукове осмислення підходів, сформованих у правових системах інших держав, дає змогу визначити можливості їх адаптації до національних правових реалій. Особливо це пов'язано з процесами рекодифікації цивільного законодавства України та європейської інтеграції. Адаптація національного приватного права до права Європейського Союзу вимагає системного впорядкування договірних конструкцій особистого страхування та посилення захисту прав споживачів страхових послуг. З прийняттям нового Закону України «Про страхування», який набрав чинності 01 січня 2024 року, законодавцем виокремлено страхування здоров'я на випадок хвороби в окремий вид у межах класу 2 страхування іншого, ніж страхування життя. Водночас, попри нове законодавче оформлення, на практиці зберігається низка колізій та пробілів.

Наукова значущість дисертаційної роботи полягає в комплексному дослідженні теоретичних і практичних аспектів договору добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби, визначенні його місця в системі цивільно-правових договорів, виявленні існуючих проблем правозастосування

та розробленні практичних рекомендацій удосконалення нормативних приписів шляхом вироблення ефективного механізму правового регулювання договірних відносин добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби.

З урахуванням викладеного, вважаю, що обрана тема дисертаційного дослідження є науково обґрунтованою та має значну теоретичну й практичну цінність, що підтверджує її актуальність для сучасної доктрини цивільного права, а також для вдосконалення судової практики, та відповідає нагальним потребам сьогодення у правовому розвитку України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Актуальність дисертації підтверджується тим, що вона виконана відповідно до тем науково-дослідної роботи «Взаємодія правової держави, громадянського суспільства та особи: правові аспекти, практичні реалії, прогностичні зміни» (номер державної реєстрації 0121U100150) та «Рекодифікація (оновлення) цивільного законодавства України в контексті виконання євроінтеграційних зобов'язань» (номер державної реєстрації 0124U001503).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертаційне дослідження характеризується високим ступенем обґрунтованості наукових положень, достовірності висновків і цінності рекомендацій. Це обумовлено тим, що в дисертації використана широка й різнобічна джерельна база (всього 300 найменувань): нормативно-правові акти українського законодавства, міжнародно-правові документи, норми законодавства окремих європейських держав, матеріали судової практики, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів щодо досліджуваної проблематики.

Також повнота дослідження теми є наслідком послідовного та узгодженого плану дисертації, правильно визначених об'єкту й предмету дослідження, його чіткими метою та завданнями.

Завдяки оволодінню вдало обраними загальнонауковими та спеціально

правовими методами дисертанту вдалося досягти поставленої мети наукової роботи й успішно виконати окреслені завдання дослідження.

Структура дисертації обумовлена завданнями та предметом дослідження й складається із вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Складові частини роботи (розділи, підрозділи) є системними, логічними, взаємопов'язаними між собою та відповідають темі дослідження.

У першому розділі дисертації «Правове регулювання відносин, що виникають за договором добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби» автор здійснює генезис правового регулювання відносин у сфері добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби. Дисертант виділяє п'ять основних періодів становлення та розвитку відносин страхування здоров'я на випадок хвороби у вітчизняному праві – від зародження ідеї взаємодопомоги на теренах Київської Русі до сучасного етапу, який характеризується оновленням правового регулювання договірних відносин з надання страхових послуг із урахуванням європейських підходів в рамках прийняття нового Закону України «Про страхування» та рекодифікації цивільного законодавства України.

Окрему увагу дисертантом приділено механізму правового регулювання, який розглядається як система взаємопов'язаних правових засобів (норми права, договірні умови, юридичні факти, права та обов'язки сторін, захист порушених прав).

Важливим результатом є формулювання автором принципів правового регулювання відносин добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби (вільний вибір страховика, гарантованість страхової виплати, добросовісність, захист слабкої сторони договору) та обґрунтування доцільності закріплення у Законі України «Про страхування» спеціальних положень про особливості договору страхування здоров'я на випадок хвороби.

Порівняльно-правовий аналіз досвіду окремих країн дозволив виявити спільні тенденції, корисні для вдосконалення українського законодавства.

У другому розділі «Загальна характеристика договору добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби» автором здійснено комплексний аналіз договору добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби. У ньому з'ясовується сутність і правова природа цього договору, визначається правовий статус його сторін, а також особливості змісту договору.

Здобувач пропонує власне визначення договору добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби як письмової домовленості між страховиком і страхувальником про надання страхової послуги, згідно з якою страхувальник з метою забезпечення його потреби у страховому захисті передає за плату ризик, пов'язаний з його життям, здоров'ям і працездатністю або життям, здоров'ям і працездатністю застрахованої особи, а страховик зобов'язується у разі настання страхового випадку, пов'язаного із захворюванням, тимчасовою втратою працездатності, інвалідністю чи смертю страхувальника або застрахованої особи внаслідок хвороби, здійснити страхову виплату страхувальнику або вигодонабувачу в межах страхової суми.

Договір добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби віднесено автором до групи договорів про надання послуг фінансового характеру, визнано окремим видом договору особистого страхування, відокремленим від договору медичного страхування та страхування медичних витрат. Розмежування договорів страхування здоров'я на випадок хвороби та договорів медичного страхування здійснюється за їх метою та об'єктом страхового захисту: у першому випадку – майновий інтерес, пов'язаний із настанням хвороби чи її наслідками, у другому випадку – майновий інтерес, пов'язаний з організацією чи оплатою медичної допомоги та/або наданням медичних послуг.

Також дисертант визначає дві групи учасників договірних відносин добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби: обов'язкові (страховик і страхувальник) та факультативні (застраховані особи, вигодонабувачі).

Автором сформульовано поняття споживача страхових послуг за цим

договором і запропоновано критерії оцінки якості страхової послуги. Обґрунтовано доцільність включення об'єкта страхування до переліку істотних умов договору страхування.

У третьому розділі «Укладення, виконання та правові наслідки порушення сторонами зобов'язань за договором добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби» проведено комплексний аналіз порядку укладення та виконання договору добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби, а також правових наслідків порушення сторонами взятих на себе зобов'язань.

Особливу увагу автором приділено питанню укладення договору, а саме виокремлено 5 стадій укладення договору добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби: переддоговірну (інформаційно-консультативну), оцінки страхового ризику (андеррайтингу), погодження умов, власне укладення та набрання чинності.

Доведено неможливість укладення такого договору на основі стандартного страхового продукту через необхідність індивідуального погодження умов про страховий ризик з урахуванням стану здоров'я, віку, попередніх захворювань, умов професійної діяльності та способу життя застрахованої особи.

Також здобувачем досліджено елементи виконання зобов'язань, способи їх забезпечення (перестрахування, співстрахування) та правові наслідки порушення.

Достовірність та новизна наукових положень, висновків і рекомендацій

Достовірність одержаних результатів підтверджено їхньою апробацією та схваленням на науково-практичних заходах. Аналіз змісту дисертації дає підстави для висновку, що визначена в роботі мета успішно досягнута, а окреслені завдання виконані. Це знайшло відображення в основних положеннях дисертації, які сформульовані автором особисто й характеризуються необхідним рівнем наукової новизни. Варто зауважити, що

робота є одним із перших всебічних досліджень проблематики договору добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби в доктрині цивільного права України, мета якого полягає в обґрунтуванні та комплексному аналізі й дослідженні договірної конструкції добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби, визначенні правової природи цього договору та його відмежування від суміжних договірних конструкцій.

В дисертації міститься низка оригінальних теоретичних і практичних положень та висновків, що визначають наукову новизну дослідження, сформульовану здобувачем на сторінках 9–11. Серед найвагоміших результатів слід виокремити:

- розроблення автором нових доктринальних підходів до розуміння правової природи договору добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби. На особливу увагу заслуговує авторське визначення договору добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби як письмової домовленості між страховиком і страхувальником про надання страхової послуги, згідно з якою страхувальник з метою забезпечення його потреби у страховому захисті передає за плату ризик, пов'язаний з його життям, здоров'ям і працездатністю або життям, здоров'ям і працездатністю застрахованої особи, а страховик зобов'язується у разі настання страхового випадку, пов'язаного із захворюванням, тимчасовою втратою працездатності, інвалідністю чи смертю страхувальника або застрахованої особи внаслідок хвороби, здійснити страхову виплату страхувальнику або вигодонабувачу в межах страхової суми (С. 83 дисертації).

- безперечною науковою перевагою роботи є виокремлення п'яти стадій укладення договору добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби (переддоговірну (інформаційно-консультативну), оцінки страхового ризику (андеррайтингу), погодження умов, власне укладення та набрання чинності) (С. 160 дисертації), що найбільш повно відображає специфіку відповідних відносин.

- особливо цінними є сформульовані автором конкретні пропозиції щодо

вдосконалення чинного законодавства України. Насамперед заслуговує схвалення пропозиція доповнення статті 102 Закону України «Про страхування» положенням про право страховика на зупинення зустрічного виконання зобов'язання щодо здійснення страхової виплати у випадку прострочення сплати страхувальником чергової частини страхової премії (С. 200–201 дисертації).

Позитивно оцінюється удосконалення класифікації учасників договірних відносин добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби шляхом їх поділу на дві групи: а) сторони договору, як обов'язкові учасники, які беруть безпосередню участь у виникненні, зміні або припиненні договірних правовідносин, маючи достатній обсяг цивільної дієздатності – страховик та страхувальник; б) треті особи, як факультативні (необов'язкові) учасники, участь яких у договірних відносинах добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби залежить від волевиявлення страховика та/або страхувальника – застраховані особи, вигодонабувачі (С. 135 дисертації).

Заслуговує на позитивну оцінку обґрунтування неможливості укладення договору страхування здоров'я на випадок хвороби на основі стандартного страхового продукту, зважаючи на необхідність погодження в індивідуальному порядку сторонами умови про страховий ризик та обсяг страхового покриття з урахуванням стану здоров'я, віку, попередніх захворювань, умов професійної діяльності та способу життя застрахованої особи.

Можна назвати й чимало інших положень, важливих для науки цивільного права, правотворчої та правозастосовної практики, які характеризують рецензовану дисертацію.

Практичне значення дослідження

Практична цінність результатів дисертації проявляється в можливості їх подальшого використання в різних напрямках. Зокрема: а) в нормотворчій діяльності – при гармонізації законодавства України з правом ЄС у процесі

рекодифікації цивільного законодавства України у сфері правової регламентації договірних відносин добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби; б) в науково-дослідній сфері – як методологічну основу для майбутніх науково-теоретичних досліджень договору добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби; в) в правозастосовчій діяльності судів під час розгляду відповідних категорій справ; г) в навчальному процесі при викладанні курсів «Цивільне право України», «Договірне право України», «Страхове право України», при підготовці підручників, навчальних посібників та методичних рекомендацій, курсів лекцій та інших навчальних матеріалів.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження в наукових публікаціях

Основні результати дисертації з належною повнотою викладені в наукових публікаціях автора в фахових виданнях, а також апробовані на значній кількості науково-практичних заходів. Зокрема за темою роботи здобувача опубліковано 4 статті в наукових фахових виданнях України та 7 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Опубліковані матеріали відповідають вимогам пунктів 8–9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та припинення дії рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (з наступними змінами) та засвідчують особистий внесок дисертанта.

Дотримання академічної доброчесності

Результати аналізу тексту дисертації та публікацій свідчать, що в роботі не виявлено ознак або елементів академічного плагіату. Дисертація є самостійним науковим дослідженням, виконаним здобувачем особисто, а сформульовані ним висновки є авторськими.

Вся використана література супроводжується належно оформленими посиланнями в тексті дисертації та міститься в списку використаних джерел.

Оцінка змісту роботи та її оформлення

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 258 сторінок. Перелік використаних джерел містить 300 найменувань. Структура дисертації побудована логічно й сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань. Робота відповідає Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (з наступними змінами), а за змістом – пункту 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та припинення дії рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (з наступними змінами).

Анотація до дисертації відповідає встановленим вимогам і є узагальненим коротким викладом її основного змісту, в якій представлені основні результати дослідження з зазначенням наукової новизни та практичного значення, що дає повне уявлення про виконану здобувачем роботу.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Дисертаційна робота характеризується єдністю змісту, цільовою спрямованістю та є свідченням особистого внеску автора в правову науку. Вона є самостійним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, виконаним на належному науково-теоретичному рівні, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності стимулюють вирішення проблем правового регулювання договору добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби у цивільному праві України.

Водночас до дисертації можна висловити певні зауваження, звернути увагу на положення, які, на думку опонента, є недостатньо опрацьованими, й порадити напрями подальших досліджень відповідного правового інституту.

1. Дисертант у роботі аргументує доцільність здійснення розмежування договорів страхування здоров'я на випадок хвороби та договорів медичного страхування за їх метою та об'єктом страхового захисту, яким у випадку

страхування здоров'я на випадок хвороби є майновий інтерес, пов'язаний із можливим настанням хвороби або її наслідками, а у випадку медичного страхування – майновий інтерес, пов'язаний з оплатою, організацією медичної допомоги та/або наданням медичних послуг (С. 10 дисертації). Аргументація автора переконлива та зрозуміла, але на сьогодні вже існують страхові продукти, які поєднують елементи фіксованої виплати (при діагнозі чи інвалідності), тобто коли страхування здоров'я на випадок хвороби передбачає виплату коштів у зв'язку з діагностуванням захворювання, а також і відшкодування витрат на лікування, тобто власне якраз і медичне страхування, яке охоплює оплату або організацію медичної допомоги. Зокрема, доцільно було б чіткіше окреслити критерії розмежування зазначених договірних конструкцій з урахуванням характеру страхового ризику, змісту зобов'язань страховика, способу надання страхового захисту, а також правової природи страхової виплати. З огляду на це хотілося б почути позицію автора щодо того, які саме юридичні критерії мають бути визначальними для відмежування цих договорів, особливо у випадках, коли їхні умови передбачають подібні страхові ризики або перетин застрахованих майнових інтересів.

2. Дисертант у роботі виокремлює п'ять стадій укладення договору (С. 11 дисертації) (переддоговірна, андеррайтинг, погодження умов, укладення, набрання чинності), що є безперечно науковою перевагою дослідження. Стадія оцінки ризику (андеррайтинг) описана автором переважно з позиції страховика, питання захисту інтересів страхувальника на цій стадії (зокрема, щодо обсягу інформації, яку він зобов'язаний надати, і наслідків надання неповної інформації), розкрито недостатньо. Така позиція здобувача потребує додаткового обґрунтування з огляду на положення Закону України «Про страхування» щодо переддоговірного інформування та принципу добросовісності.

3. Здобувач обґрунтовує доцільність закріпити на законодавчому рівні шляхом доповнення статті 102 Закону України «Про страхування» права страховика на зупинення виконання зобов'язання щодо здійснення страхової

виплати до виконання страхувальником обов'язку зі сплати чергової частини страхової премії (С. 201 дисертації). Така пропозиція автора потребує додаткового обґрунтування щодо забезпечення балансу інтересів сторін договору в такому випадку, і які правові наслідки можуть настати у разі виникнення страхового випадку в період такого зупинення.

4. Автор у третьому розділі дисертації (С. 14, с. 188–190 дисертації) обґрунтовує важливість закріплення в оновленому Цивільному кодексі України загального положення щодо права кредитора на компенсацію моральної шкоди у випадку невиконання боржником зобов'язання, підставою виникнення якого є договір, що забезпечить розширення компенсаційної функції договірної відповідальності та матиме вагоме значення для договірних відносин добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби, у яких передбачається надання страховиком страхової послуги щодо захисту інтересів, пов'язаних із особистими немайновими благами.

Розглядаючи необхідність такого розширення компенсаційної функції договірної відповідальності, чи не буде виникати проблема доказування самого розміру моральної шкоди та наявності причинно-наслідкового зв'язку між несвоєчасною страховою виплатою страховиком і моральними стражданнями застрахованої особи. Та чи не призведе таке право страхувальника (застрахованої особи) до зловживання ними цим правом та порушення фінансової стабільності страховиків.

Викладені зауваження носять уточнюючий, доповнюючий чи дискусійний характер, вони покликані стимулювати подальший авторський пошук у відповідній проблемній сфері. Зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку представленого наукового дослідження С. С. Бакуна.

Висновок

Дисертація на тему «Договір добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби у цивільному праві України» є актуальним, новим дослідженням практичного значення, яке виконане на високому науковому

рівні, з належним оволодінням методології наукової діяльності відповідно до поставленого наукового завдання, відповідає Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (з наступними змінами) й Порядку присудження ступеня доктора філософії та припинення дії рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (з наступними змінами), а її автор Бакун Сергій Станіславович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:
доцент кафедри судочинства
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
кандидат юридичних наук, доцент **Надія ПЕТЕЧЕЛ**